

Martyna Łaszewska-Hellriegel

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID 0000-0002-2212-371X

m.laszewska-hellriegel@wpa.uz.zgora.pl

Sprawiedliwość klimatyczna a OZE: czy prawo powinno wymuszać równy podział kosztów i korzyści

Słowa kluczowe: sprawiedliwość klimatyczna, odnawialne źródła energii, prawo klimatyczne, etyka prawa, OZE, transformacja energetyczna

Streszczenie. Artykuł podejmuje problematykę sprawiedliwości klimatycznej w kontekście rozwoju odnawialnych źródeł energii (OZE). Punktem wyjścia jest teza, że prawo nie jest neutralnym instrumentem technicznej regulacji, lecz może i powinno pełnić funkcję promotora sprawiedliwości klimatycznej. W części teoretycznej przedstawiono ramy etyczne, w tym koncepcje Johna Rawlsa, Hansa Jonasa, Joan Tronto, Henry'ego Shue, Simona Caneya, Amartyi Sena i Marthy Nussbaum. W części empirycznej przeanalizowano wybrane orzeczenia sądowe (*Urgenda v. Netherlands*, opinia doradcza MTS z 2025 r.) oraz rozwiązania legislacyjne w Hiszpanii (wspólnoty energetyczne), Niemczech (*Energiewende*) i Polsce (ustawa 10H). Analiza pokazuje, że prawo może być zarówno narzędziem wspierającym sprawiedliwość klimatyczną, jak i barierą jej realizacji. Artykuł kończy się rekomendacjami dotyczącymi projektowania prawa klimatycznego w sposób, który zapewnia równy podział kosztów i korzyści transformacji energetycznej oraz chroni prawa i interesy obecnych i przyszłych pokoleń.

Climate Justice and Renewable Energy: Should the Law Require an Equitable Distribution of Costs and Benefits?

Keywords: climate justice, renewable energy sources, climate law, legal ethics, RES, energy transition

Summary. The article addresses the issue of climate justice in the context of the development of renewable energy sources (RES). It starts from the thesis that law is not a neutral instrument of technical regulation, but can and should act as a promoter of climate justice. The theoretical section presents ethical frameworks, including the concepts of John Rawls, Hans Jonas, Joan Tronto, Henry Shue, Simon Caney, Amartya Sen, and Martha Nussbaum. The empirical part analyzes selected judicial decisions (*Urgenda v. Netherlands*, ICJ Advisory Opinion of 2025) and legislative solutions in Spain (energy communities), Germany (*Energiewende*), and Poland (the "10H rule"). The analysis demonstrates that law can serve both as a tool supporting climate justice and as a barrier to its implementation. The article concludes with recommendations for designing climate law in a way that ensures a fair distribution of the costs and benefits of the energy transition while protecting the rights and interests of present and future generations.

Wstęp

Współczesna debata nad transformacją energetyczną nie może być prowadzona wyłącznie w kategoriach technicznych czy ekonomicznych. Kryzys klimatyczny – uznawany przez Organizację Narodów Zjednoczonych i Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu (IPCC) za jedno z największych zagrożeń dla bezpieczeństwa ludzkości w XXI wieku – wymaga podejścia, które łączy kwestie środowiskowe, społeczne i prawne¹. Odnawialne źródła energii (OZE) stały się centralnym elementem polityki dekarbonizacyjnej państw, jednak sam fakt rozwoju technologii nie gwarantuje jeszcze sprawiedliwości. Transformacja energetyczna może bowiem – jeśli nie zostanie odpowiednio uregulowana – utrwalać nierówności społeczne, marginalizować wybrane grupy i wywoływać konflikty na poziomie lokalnym oraz globalnym².

Pojęcie sprawiedliwości klimatycznej powstało jako odpowiedź na rosnącą świadomość, że skutki kryzysu klimatycznego nie rozkładają się równomiernie³. Państwa Globalnego Południa, społeczności wyspiarskie czy grupy szczególnie narażone – osoby starsze, ubogie energetycznie, rolnicy – ponoszą często nieproporcjonalnie wysokie koszty zjawiska, do którego przyczyniły się w niewielkim stopniu⁴. Jednocześnie kraje bogate i uprzemysłowione korzystają z uprzywilejowanej pozycji wynikającej z historycznego zużycia paliw kopalnych⁵. Sprawiedliwość klimatyczna odnosi się zatem nie tylko do ochrony środowiska, ale również do fundamentalnych pytań etycznych: kto ponosi odpowiedzialność za zmiany klimatu, kto powinien finansować adaptację i kto ma prawo do czerpania korzyści z transformacji energetycznej⁶.

Na gruncie filozofii politycznej i etyki wykształciły się różne ramy teoretyczne, które kształtują debatę prawną. John Rawls wskazuje na konieczność konstruowania zasad sprawiedliwości z perspektywy „zasłony niewiedzy”⁷. Hans Jonas formułuje zasadę odpowiedzialności wobec przyszłych pokoleń⁸. Joan Tronto podkreśla wagę troski, zależności i włączania pomijanych głosów w procesy decyzyjne⁹. Henry Shue i Simon Caney wskazują na obowiązki państw uprzemysłowionych wobec

¹ IPCC, *Climate Change 2023: Synthesis Report*, Geneva 2023, s. 5-12.

² N. Klein, *This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate*, New York 2014, s. 7-9.

³ S. Gardiner, *A Perfect Moral Storm: The Ethical Tragedy of Climate Change*, Oxford 2011, s. 3-6.

⁴ H. Shue, *Climate Justice: Vulnerability and Protection*, Oxford 2014, s. 44-48.

⁵ S. Caney, *Justice Beyond Borders: A Global Political Theory*, Oxford 2005, s. 267-271.

⁶ J. Peel, H. Osofsky, *Climate Change Litigation: Regulatory Pathways to Cleaner Energy*, Cambridge 2015, s. 21-26.

⁷ J. Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge 1971, s. 118-123.

⁸ H. Jonas, *Das Prinzip Verantwortung*, Frankfurt a. M. 1979, s. 36-40.

⁹ J. Tronto, *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*, New York 1993, s. 101-105.

biedniejszych i łączą klimat z ochroną praw człowieka¹⁰. Amartya Sen i Martha Nussbaum akcentują, że sprawiedliwość polega na zapewnieniu ludziom realnych zdolności do prowadzenia życia, które mają powody cenić¹¹.

Na tym tle powstaje pytanie centralne dla niniejszego artykułu: czy prawo powinno nie tylko wspierać rozwój odnawialnych źródeł energii, ale również wymuszać równy podział kosztów i korzyści transformacji. Tezę artykułu jest twierdzenie, że prawo nie jest neutralnym instrumentem technicznej regulacji, lecz może i powinno pełnić funkcję promotora sprawiedliwości klimatycznej.

Artykuł opiera się na metodzie analizy prawnoporównawczej i etyczno-normatywnej. Badaniu poddane zostaną ramy prawne i orzecznicze (Urgenda v. Netherlands¹² opinia doradcza MTS z 2025 r.¹³, regulacje dotyczące *Energiewende* i wspólnot energetycznych w Hiszpanii oraz Polska ustawa 10H). Zostaną one osadzone w teoriach etycznych Rawlsa, Jonasa, Tronto, Shue, Caneya, Sena i Nussbaum. Celem jest wykazanie, że prawo może i powinno stać się narzędziem sprawiedliwej transformacji energetycznej.

1. Czym jest sprawiedliwość klimatyczna

Sprawiedliwość klimatyczna jest pojęciem, które przekracza granice czysto technicznych dyskusji o redukcji emisji gazów cieplarnianych. Oznacza ono powiązanie działań na rzecz ochrony klimatu z zasadami równości, solidarności i praw człowieka. Istotą sprawiedliwości klimatycznej jest przekonanie, że koszty i korzyści związane z kryzysem klimatycznym oraz transformacją energetyczną powinny być rozkładane w sposób uczciwy – zarówno pomiędzy państwami, jak i wewnątrz poszczególnych społeczeństw¹⁴.

W literaturze wyróżnia się trzy podstawowe wymiary sprawiedliwości klimatycznej. Po pierwsze, sprawiedliwość dystrybucyjna, która dotyczy podziału kosztów i korzyści. Henry Shue zwraca uwagę, że państwa bogate – które historycznie odpowiadają za największe emisje – mają szczególny obowiązek ponoszenia ciężarów transformacji i wspierania krajów biedniejszych¹⁵. W praktyce oznacza to zasadę *fair shares*, czyli uczciwego udziału w działaniach naprawczych i finansowych.

¹⁰ H. Shue, *op. cit.*, s. 44–48; S. Caney, *Human Rights, Responsibilities, and Climate...*, s. 247–250.

¹¹ A. Sen, *Development as Freedom*, Oxford 1999, s. 74–81; M. Nussbaum, *Creating Capabilities*, Cambridge 2011, s. 33–40.

¹² Urgenda Foundation v. Netherlands, Supreme Court of the Netherlands, Judgment of 20 December 2019.

¹³ International Court of Justice, Advisory Opinion on Obligations of States in respect of Climate Change, 23 July 2025.

¹⁴ S. Gardiner, *op. cit.*, s. 3–6.

¹⁵ H. Shue, *op. cit.*, s. 44–48.

Po drugie, sprawiedliwość proceduralna, związana z dostępem do informacji, przejrzystością procesów decyzyjnych i uczestnictwem obywateli. Joan Tronto, w ramach etyki troski, podkreśla, że procesy klimatyczne muszą uwzględniać głosy grup marginalizowanych, takich jak społeczności lokalne dotknięte inwestycjami energetycznymi¹⁶. Sprawiedliwość proceduralna zakłada więc, że decyzje dotyczące np. lokalizacji farm wiatrowych czy rozbudowy infrastruktury energetycznej nie mogą być podejmowane bez udziału zainteresowanych.

Po trzecie, sprawiedliwość międzypokoleniowa, która wskazuje na obowiązki obecnych pokoleń wobec przyszłych. Hans Jonas formułuje imperatyw odpowiedzialności, zgodnie z którym należy postępować tak, aby skutki działań były zgodne z trwałością autentycznego życia ludzkiego na Ziemi¹⁷. W praktyce oznacza to konieczność przyjmowania polityk klimatycznych, które minimalizują długoterminowe ryzyka ekologiczne nawet w warunkach niepewności naukowej.

Sprawiedliwość klimatyczna znalazła także odzwierciedlenie w orzecznictwie. W sprawie *Urgenda v. Netherlands* holenderski Sąd Najwyższy nakazał państwu podjęcie bardziej ambitnych działań redukcyjnych, uznając, że brak ochrony klimatu narusza prawa człowieka, w tym prawo do życia i prywatności¹⁸. Z kolei Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w opinii doradczej z 2025 r. podkreślił, że państwa mają prawny obowiązek podejmowania działań klimatycznych, a zaniechanie ich może prowadzić do odpowiedzialności międzynarodowej¹⁹.

Z etycznego punktu widzenia sprawiedliwość klimatyczna łączy różne tradycje filozoficzne. John Rawls, wskazując na zasadę „zasłony niewiedzy”, tworzy podstawy do projektowania polityki klimatycznej chroniącej najbardziej narażonych²⁰. Simon Caney argumentuje, że zmiany klimatu naruszają podstawowe prawa człowieka, takie jak prawo do życia i zdrowia²¹. Amartya Sen i Martha Nussbaum dodają, że degradacja środowiska ogranicza ludzkie zdolności (*capabilities*), co oznacza, że sprawiedliwość klimatyczna polega również na umożliwieniu ludziom realizacji dobrego życia²².

Podsumowując, sprawiedliwość klimatyczna to kategoria, która łączy aspekty dystrybucyjne, proceduralne i międzypokoleniowe. Jej normatywne podstawy znajdują uzasadnienie w filozofii moralnej, a praktyczne potwierdzenie w orzecznictwie

¹⁶ J. Tronto, *op. cit.*, s. 101-105.

¹⁷ H. Jonas, *op. cit.*, s. 36-40.

¹⁸ *Urgenda Foundation v. Netherlands*, Supreme Court of the Netherlands, Judgment of 20 December 2019, paras. 5.3.2-5.7.9.

¹⁹ International Court of Justice, Advisory Opinion on Obligations of States in respect of Climate Change, 23 July 2025, paras. 152-164.

²⁰ J. Rawls, *op. cit.*, s. 118-123.

²¹ S. Caney, *Human Rights, Responsibilities...*, s. 247-250.

²² A. Sen, *op. cit.*, s. 74-81; M. Nussbaum, *op. cit.*, s. 33-40.

sądów krajowych i międzynarodowych. Staje się ona zatem nie tylko postulatem etycznym, ale także wyłaniającym się standardem prawnym.

2. Ramy etyczne sprawiedliwości klimatycznej

Refleksja nad sprawiedliwością klimatyczną wymaga solidnych fundamentów filozoficznych i etycznych, które nadają jej wymiar normatywny. Teorie klasyczne i współczesne – od Johna Rawlsa po Marthę Nussbaum – dostarczają różnorodnych uzasadnień, dlatego prawo powinno odgrywać aktywną rolę w równym rozłożeniu kosztów i korzyści transformacji energetycznej.

John Rawls w *A Theory of Justice* proponuje konstrukcję zasad sprawiedliwości w ramach tzw. pozycji pierwotnej, w której jednostki działają zza „zasłony niewiedzy”, nie znając swojego miejsca w społeczeństwie²³. W kontekście polityki klimatycznej oznacza to konieczność konstruowania prawa w taki sposób, aby chronić interesy najbardziej narażonych, gdyż to ich sytuacja jest najmniej przewidywalna i najbardziej zagrożona skutkami degradacji środowiska. Z perspektywy rawlowskiej nierówności społeczne są dopuszczalne jedynie, wtedy gdy przynoszą korzyści najsłabszym. Przekładając to na prawo klimatyczne, można stwierdzić, że np. regulacje wspierające rozwój OZE muszą zawierać mechanizmy kompensacyjne dla osób dotkniętych kosztami transformacji – np. rolników czy mieszkańców regionów węglowych.

Hans Jonas w *Das Prinzip Verantwortung*²⁴ rozwija myśl, że tradycyjna etyka była dostosowana do działań o ograniczonym zasięgu i krótkoterminowych skutkach, podczas gdy technika współczesna generuje konsekwencje globalne i długotrwałe. W tym kontekście formułuje imperatyw: „postępuj tak, aby skutki twojego działania były zgodne z trwałością autentycznego życia ludzkiego na Ziemi”. Zasada ta staje się fundamentem odpowiedzialności międzypokoleniowej, nakazując projektowanie prawa w taki sposób, aby nie przerzucać ciężarów kryzysu klimatycznego na przyszłe pokolenia. Z tego powodu jego perspektywa silnie wspiera zasadę ostrożności – regulacje klimatyczne powinny chronić przed ryzykiem, nawet wtedy gdy nauka nie daje pełnej pewności co do skali zagrożeń.

Joan Tronto w swojej etyce troski akcentuje, że sprawiedliwość nie może być redukowana do abstrakcyjnych zasad, lecz musi obejmować relacje i praktyki społeczne²⁵. Troska oznacza nie tylko zapewnienie podstawowych dóbr, ale również wsłuchiwanie się w głosy grup dotąd marginalizowanych, w tym mieszkańców terenów wiejskich, społeczności lokalnych czy osób ubogich energetycznie. W odniesieniu

²³ J. Rawls, *op. cit.*, s. 118-123.

²⁴ H. Jonas, *op. cit.*, s. 36-40.

²⁵ J. Tronto, *op. cit.*, s. 101-105.

do prawa klimatycznego oznacza to konieczność wprowadzania mechanizmów partycypacyjnych: konsultacji, współdecydowania o lokalizacji inwestycji, a także wspólnot energetycznych. Etyka troski uświadamia, że transformacja energetyczna nie może być narzucana „odgórnie”, lecz powinna być współtworzona przez obywateli, którzy ponoszą jej skutki.

Henry Shue rozwija koncepcję „podstawowych obowiązków”, podkreślając, że kwestie klimatyczne mają wymiar globalnej sprawiedliwości dystrybucyjnej²⁶. Wskazuje on, że państwa bogate i historycznie najbardziej odpowiedzialne za emisje powinny ponosić proporcjonalnie większe koszty redukcji oraz finansować działania adaptacyjne w krajach biedniejszych. Kluczowe jest tu rozróżnienie między „luksusowymi emisjami” (*luxury emissions*), wynikającymi z nadmiernej konsumpcji w krajach rozwiniętych, a „emisjami podtrzymującymi życie” (*subsistence emissions*), które w wielu regionach Globalnego Południa są niezbędne do zapewnienia podstawowych warunków egzystencji. To rozróżnienie prowadzi do wniosku, że równość wymaga nie tylko ograniczenia własnych emisji przez państwa bogate, ale i wsparcia finansowego dla tych, którzy dopiero budują swoje systemy energetyczne.

Simon Caney uzupełnia tę perspektywę, wskazując, że zmiany klimatyczne stanowią bezpośrednie naruszenie praw człowieka²⁷. Prawo do życia, zdrowia czy bezpieczeństwa jest fundamentalne i niezbywalne, a kryzys klimatyczny zagraża jego realizacji. W konsekwencji działania klimatyczne nie powinny być traktowane jako opcjonalne polityki publiczne, lecz jako obowiązki prawne wynikające z reżimu praw człowieka. Perspektywa Caneya nadaje więc sprawiedliwości klimatycznej uniwersalny i obligatoryjny charakter, wykraczający poza pragmatykę polityczną czy ekonomiczną.

Amartya Sen i Martha Nussbaum rozwijają tzw. *capabilities approach*, czyli teorię zdolności²⁸. Według nich sprawiedliwość polega nie na samej redystrybucji dóbr, ale na zapewnieniu ludziom realnych możliwości rozwijania i korzystania z podstawowych zdolności – takich jak zdrowie, edukacja, autonomia, uczestnictwo w życiu społecznym. Kryzys klimatyczny i degradacja środowiska radykalnie ograniczają te zdolności, np. poprzez zanieczyszczenie powietrza, niedobór wody czy rosnące koszty energii. Dlatego sprawiedliwość klimatyczna wymaga, aby prawo tworzyło warunki do ochrony i poszerzania zdolności, zwłaszcza w odniesieniu do grup wrażliwych i przyszłych pokoleń.

Podsumowując, zestawienie tych teorii pokazuje, że sprawiedliwość klimatyczna to kategoria wielowymiarowa: Rawls akcentuje ochronę najsłabszych w warunkach

²⁶ H. Shue, *op. cit.*, s. 44-48, 132-136.

²⁷ S. Caney, *Human Rights, Responsibilities...*, s. 247-250.

²⁸ A. Sen, *op. cit.*, s. 74-81; M. Nussbaum, *op. cit.*, s. 33-40.

niepewności, Jonas przypomina o odpowiedzialności międzypokoleniowej, Tronto wskazuje na troskę i partycypację, Shue i Caney podkreślają globalny wymiar sprawiedliwości i obowiązki bogatych wobec biedniejszych, a Sen i Nussbaum koncentrują się na zdolnościach do prowadzenia życia w warunkach godności i bezpieczeństwa. Te różnorodne perspektywy stanowią fundament, na którym można budować prawo klimatyczne jako narzędzie etycznej transformacji.

3. Prawo jako narzędzie sprawiedliwości klimatycznej: analiza sprawy Urgenda i opinii Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości

Praktyczne znaczenie sprawiedliwości klimatycznej najlepiej ujawnia się w orzecznictwie sądów krajowych i międzynarodowych, które coraz częściej stają wobec pytania, czy i w jakim zakresie państwa mają prawny obowiązek podejmowania działań na rzecz ochrony klimatu. Dwa przełomowe przykłady – sprawa Urgenda Foundation v. Netherlands oraz opinia doradcza Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 2025 r. – ilustrują, że prawo staje się aktywnym instrumentem realizacji wartości etycznych związanych z odpowiedzialnością za przyszłość i ochroną praw człowieka.

3.1. Sprawa Urgenda

W 2015 r. Fundacja Urgenda wraz z grupą obywateli pozwała państwo holenderskie, argumentując, że brak wystarczających działań w zakresie redukcji emisji narusza obowiązki ochrony praw człowieka, w tym prawa do życia i poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, chronione przez Europejską Konwencję Praw Człowieka (art. 2 i 8 EKPC). W grudniu 2019 r. holenderski Sąd Najwyższy utrzymał w mocy wyrok sądów niższej instancji i zobowiązał państwo do redukcji emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 25% do końca 2020 r. w stosunku do poziomu z 1990 r.²⁹

Sprawa ta była przełomowa z kilku powodów. Po pierwsze, po raz pierwszy sąd krajowy nakazał rządowi wprost podjęcie działań klimatycznych, opierając się na argumentacji związanej z prawami człowieka. Po drugie, wyrok wskazał, że obowiązki klimatyczne państwa nie wynikają wyłącznie ze zobowiązań politycznych czy traktatowych, ale mają charakter normatywny, egzekwowalny w sądzie. Po trzecie, orzeczenie to pokazało, że ochrona klimatu może być postrzegana jako element odpowiedzialności państwa wobec obywateli, co nadało sprawiedliwości klimatycznej wymiar praktyczny i operacyjny.

²⁹ Urgenda Foundation v. Netherlands, Supreme Court of the Netherlands, Judgment of 20 December 2019, paras. 5.3.2-5.7.9

Z perspektywy etycznej wyrok w sprawie Urgenda można interpretować w duchu teorii Rawlsa – sąd chronił interesy najbardziej narażonych, traktując bezpieczeństwo klimatyczne jako dobro podstawowe, którego nie można arbitralnie ograniczać. Decyzja odzwierciedla również zasadę odpowiedzialności Jonasa, nakazując państwu działania wyprzedzające, nawet wobec niepełnej pewności naukowej co do wszystkich skutków globalnego ocieplenia. Wreszcie – wpisuje się ona w perspektywę Caneya, dla którego zmiany klimatu stanowią naruszenie praw człowieka, a obowiązki klimatyczne należy traktować jako część reżimu praw człowieka.

3.2. Opinia doradcza Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (2025)

W lipcu 2025 r. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) wydał opinię doradczą na wniosek Zgromadzenia Ogólnego ONZ, zainicjowany przez Vanuatu i wsparty przez ponad 130 państw. Pytania dotyczyły zakresu obowiązków państw w kontekście zmian klimatu oraz konsekwencji prawnych ich naruszenia wobec obecnych i przyszłych pokoleń.

Trybunał stwierdził, że państwa są zobowiązane do zapobiegania szkodom środowiskowym o charakterze transgranicznym, zgodnie z zasadą *sic utere tuo ut alienum non laedas* (nie używaj swojego prawa w sposób, który szkodzi innym)³⁰. Ponadto wskazał na obowiązek ochrony praw człowieka zagrożonych przez kryzys klimatyczny, w tym prawa do życia, zdrowia i odpowiedniego standardu życia. Podkreślił również znaczenie zasady ostrożności i współpracy międzynarodowej.

Choć opinia doradcza MTS nie ma charakteru wiążącego, jej znaczenie normatywne jest ogromne. Po raz pierwszy najwyższy sąd międzynarodowy potwierdził, że obowiązki klimatyczne państw wynikają już z istniejącego prawa międzynarodowego, a nie wyłącznie z dobrowolnych zobowiązań politycznych. Oznacza to wzmocnienie pozycji sprawiedliwości klimatycznej w praktyce prawnej i dostarcza argumentów dla dalszych działań sądowych i legislacyjnych.

W ujęciu etycznym opinia MTS wzmacnia koncepcję Jonasa, nakazując działania prewencyjne dla ochrony przyszłych pokoleń. Wpisuje się także w podejście Sena i Nussbaum, które wskazuje, że degradacja środowiska ogranicza podstawowe zdolności człowieka – zdrowie, bezpieczeństwo, możliwość życia w godnych warunkach. Podkreślenie, że prawa człowieka obejmują ochronę klimatu, to również realizacja argumentacji Caneya.

Analiza obu spraw prowadzi do wniosku, że prawo może być skutecznym narzędziem promowania sprawiedliwości klimatycznej. Orzecznictwo sądów krajowych

³⁰ International Court of Justice, Advisory Opinion on Obligations of States in respect of Climate Change, 23 July 2025, paras. 152-164.

(*Urgenda*) i międzynarodowych (MTS) pokazuje, że ochrona klimatu coraz częściej interpretowana jest nie jako polityczna opcja, lecz jako obowiązek prawny zakorzeniony w etyce odpowiedzialności, solidarności i troski. Te przykłady dowodzą, że prawo może i powinno pełnić funkcję promotora równego podziału kosztów i korzyści transformacji energetycznej – zarówno w wymiarze narodowym, jak i globalnym.

4. Prawo jako instrument sprawiedliwości klimatycznej w legislacji: Hiszpania, Niemcy i Polska

Sprawiedliwość klimatyczna kształtowana jest nie tylko przez sądy, lecz również przez ramy prawne przyjmowane na poziomie krajowym i unijnym. Analiza wybranych przykładów pokazuje, że prawo może zarówno wspierać sprawiedliwą transformację energetyczną, jak i ją utrudniać. Hiszpania, Niemcy i Polska prezentują trzy różne modele, które ilustrują potencjał i ograniczenia regulacji w zakresie odnawialnych źródeł energii.

4.1. Hiszpania: wspólnoty energetyczne

Hiszpania należy do państw Unii Europejskiej, które w ostatnich latach najaktywniej rozwijały model wspólnot energetycznych (*comunidades energéticas*). Punktem wyjścia była implementacja dyrektywy RED II z 2018 r., która zobowiązała państwa członkowskie do stworzenia ram prawnych dla obywatelskiej energetyki odnawialnej³¹. W 2019 r. przyjęto przepisy umożliwiające tworzenie lokalnych wspólnot energetycznych z udziałem obywateli, samorządów i małych przedsiębiorstw, które mogą wspólnie inwestować w instalacje fotowoltaiczne, wiatrowe czy magazyny energii oraz dzielić się wytworzoną energią³².

W praktyce oznacza to, że mieszkańcy jednego budynku, osiedla czy gminy mogą finansować i eksploatować wspólną infrastrukturę energetyczną, obniżając rachunki za prąd i zwiększając bezpieczeństwo energetyczne. Wspólnoty energetyczne stały się narzędziem walki z ubóstwem energetycznym, a zarazem sposobem na zwiększenie społecznej akceptacji transformacji energetycznej³³. Hiszpania wykorzystywała do tego również fundusze europejskie – m.in. środki

³¹ Dyrektywa (UE) 2018/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11 grudnia 2018 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych (RED II).

³² Real Decreto-ley 15/2018, de medidas urgentes para la transición energética y la protección de los consumidores, BOE núm. 242, 2018.

³³ I. Campos, G. Pontes Luz, E. Marín-González, S. Gähns, S. Hall, L. Holstenkamp, *Regulatory challenges and opportunities for collective renewable energy prosumers in the EU*, „Energy Policy” 2020, Elsevier, vol. 138(C), s. 109-121.

z programu NextGenerationEU – wspierając projekty lokalne o charakterze kooperatywnym³⁴.

Z etycznego punktu widzenia rozwiązania hiszpańskie realizują kilka wymiarów sprawiedliwości klimatycznej. Po pierwsze, wspierają sprawiedliwość dystrybucyjną, ponieważ umożliwiają równy dostęp do korzyści z OZE także grupom mniej zamożnym. Po drugie, wzmacniają sprawiedliwość proceduralną, włączając obywateli w procesy decyzyjne i umożliwiając partycypację we wspólnych inwestycjach. W tym sensie nawiązują do etyki troski Joan Tronto, która podkreśla konieczność uwzględniania głosów społeczności lokalnych³⁵. Po trzecie, odpowiadają na postulaty teorii zdolności Amartyi Sena i Marthy Nussbaum, zwiększając autonomię i realne możliwości obywateli do prowadzenia życia w warunkach godności i bezpieczeństwa energetycznego³⁶.

Hiszpański przykład pokazuje, że prawo może pełnić funkcję promotora sprawiedliwości klimatycznej nie tylko w skali makro, poprzez ambitne cele redukcji emisji, lecz także w wymiarze mikro, wspierając lokalne, demokratyczne i solidarne modele transformacji energetycznej.

4.2. Niemcy: *Energiewende*

Niemiecka *Energiewende* – czyli transformacja energetyczna – to długofalowa polityka państwa, która od lat 90. XX wieku stopniowo przekształca system energetyczny w kierunku źródeł odnawialnych³⁷. Kluczowym elementem była ustawa o odnawialnych źródłach energii (*Erneuerbare-Energien-Gesetz*, EEG) z 2000 r., która wprowadziła gwarancje taryfowe (*feed-in tariffs*) dla producentów zielonej energii³⁸. Mechanizm ten stworzył stabilne warunki inwestycyjne i otworzył rynek na małych wytwórców – gospodarstwa domowe, spółdzielnie energetyczne czy samorządy lokalne³⁹.

Rezultaty były spektakularne: już w pierwszej dekadzie XXI w. Niemcy stały się globalnym liderem w rozwoju fotowoltaiki i energii wiatrowej⁴⁰, a udział OZE w miksie energetycznym systematycznie rósł⁴¹. Co istotne, transformacja nie zo-

³⁴ Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico, Comunidades energéticas locales, Madrid 2021.

³⁵ J. Tronto, *op. cit.*, s. 101-105.

³⁶ A. Sen, *op. cit.*, s. 74-81; M. Nussbaum, *op. cit.*, s. 33-40.

³⁷ S. Jacobsson, V. Lauber, *The politics and policy of energy system transformation – explaining the German diffusion of renewable energy technology*, „Energy Policy” 2006, nr 34(3), s. 256-276.

³⁸ Erneuerbare-Energien-Gesetz (EEG) z 29 marca 2000 r., BGBl. I S. 305.

³⁹ C. Morris, M. Pehnt, *Energy Transition: The German Energiewende*, Berlin 2016, s. 23-29.

⁴⁰ E. Gawel, S. Strunz, P. Lehmann, *A public choice view on the climate and energy policy mix in the EU – how do the emissions trading scheme and support for renewable energies interact?*, „Energy Policy” 2014, nr 64, s. 175-18.

⁴¹ Agora Energiewende, *The Energiewende in a nutshell*, Berlin 2022, s. 4-6.

stała ograniczona do dużych korporacji energetycznych, lecz umożliwiła aktywny udział obywateli i społeczności lokalnych – w szczytowym momencie około połowy wszystkich instalacji OZE należało do osób prywatnych i spółdzielni⁴².

W wymiarze etycznym *Energiewende* można interpretować jako przykład prawa wspierającego różne aspekty sprawiedliwości klimatycznej. Zgodnie z Rawlsem, reforma zwiększyła równość szans w dostępie do korzyści płynących z czystej energii, nie ograniczając jej do podmiotów uprzywilejowanych⁴³. W duchu Jonas transformacja odzwierciedla zasadę odpowiedzialności międzypokoleniowej – celem jest budowa systemu, który zapewni trwałość życia w dłuższej perspektywie⁴⁴. Z perspektywy etyki troski Tronto proces ten zwiększył partycypację i troskę o dobro wspólne, angażując społeczności lokalne w decyzje dotyczące inwestycji energetycznych⁴⁵. Wreszcie, w ujęciu Sena i Nussbaum, *Energiewende* poszerzyła zdolności jednostek do autonomicznego działania – ludzie mogą nie tylko konsumować, ale i współtworzyć system energetyczny⁴⁶.

Przykład niemiecki pokazuje, że prawo, o ile zostanie zaprojektowane w sposób inkluzywny i długofalowy, może być nośnikiem etycznej transformacji. *Energiewende* nie jest jednak wolna od wyzwań – krytycy zwracają uwagę na rosnące koszty energii oraz konflikty przestrzenne wokół lokalizacji farm wiatrowych⁴⁷. Niemniej w skali globalnej stanowi jeden z najbardziej namacalnych dowodów, że instrumenty prawne mogą skutecznie kształtować sprawiedliwość klimatyczną, łącząc innowację technologiczną, udział społeczny i solidarność międzypokoleniową.

4.3. Polska: ustawa 10H i zawetowany projekt nowelizacji

Polska debata wokół energetyki wiatrowej koncentruje się od lat na tzw. zasadzie 10H. Wprowadzona w 2016 r. ustawa w praktyce niemal zablokowała rozwój lądowych farm wiatrowych, ustanawiając, że odległość turbiny od zabudowań mieszkalnych musi wynosić co najmniej dziesięciokrotność jej wysokości (np. 2 km dla turbiny o wysokości 200 m)⁴⁸. Przepisy te sprawiły, że ponad 99% powierzchni kraju zostało wyłączone z możliwości inwestycji⁴⁹.

⁴² C. Morris, M. Pehnt, *op. cit.*, s. 41–45.

⁴³ J. Rawls, *op. cit.*, s. 118–123.

⁴⁴ H. Jonas, *op. cit.*, s. 36–40.

⁴⁵ J. Tronto, *op. cit.*, s. 101–105.

⁴⁶ A. Sen, *op. cit.*, s. 74–81; M. Nussbaum, *op. cit.*, s. 33–40.

⁴⁷ D. Ohlhorst, *Germany's energy transition policy between national targets and decentralized responsibilities*, „Journal of Integrative Environmental Sciences” 2015, nr 12(4), s. 303–322.

⁴⁸ Ustawa z dnia 20 maja 2016 r. o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, Dz.U. z 2016 r. poz. 961, tzw. zasada 10H.

⁴⁹ Raport Polskiego Stowarzyszenia Energetyki Wiatrowej, Wpływ zasady 10H na rozwój energetyki wiatrowej w Polsce, Warszawa 2019, s. 5.

Z etycznego punktu widzenia regulacja ta miała ambiwalentny charakter. Z jednej strony odpowiadała na lokalne konflikty społeczne i obawy mieszkańców dotyczące hałasu czy ingerencji w krajobraz. Można ją więc postrzegać jako wyraz troski o dobro wspólnot lokalnych, w duchu etyki troski Joan Tronto⁵⁰. Z drugiej jednak strony, skala restrykcji w praktyce uniemożliwiła rozwój odnawialnych źródeł energii, pogłębiając zależność Polski od węgla i zwiększając ryzyko ubóstwa energetycznego⁵¹. W tym sensie prawo działało wbrew ideałom sprawiedliwości klimatycznej – ograniczyło zdolności obywateli (w rozumieniu Sena i Nussbaum) do korzystania z czystej energii⁵², a także naruszyło zasadę odpowiedzialności międzypokoleniowej opisaną przez Jonasa⁵³.

W 2023 r. przyjęto nowelizację, która formalnie złagodziła przepisy, dopuszczając możliwość budowy turbin w odległości minimum 700 metrów od zabudowań⁵⁴. Jednak już w 2024 r. pojawił się nowy projekt ustawy wiatrakowej, mający otworzyć rynek na inwestycje i zwiększyć rolę społeczności lokalnych w procesie decyzyjnym. Projekt przewidywał m.in. dodatkowe mechanizmy udziału mieszkańców w korzyściach z inwestycji oraz większą elastyczność w ustalaniu lokalnych planów zagospodarowania przestrzennego⁵⁵. Mimo poparcia ze strony ekspertów i branży, ustawa została zawetowana przez prezydenta w 2024 r.⁵⁶ W praktyce oznacza to, że bariery dla rozwoju lądowej energetyki wiatrowej pozostają w mocy, a Polska traci szansę na szybkie zwiększenie udziału OZE⁵⁷.

Polski przykład jest pouczający: pokazuje, że prawo może zarówno wspierać, jak i hamować sprawiedliwość klimatyczną. Jeśli regulacje zbyt jednostronnie akcentują ochronę lokalnych interesów, mogą zablokować transformację konieczną dla dobra wspólnego. Jeżeli jednak – jak zakładał nowy projekt – wprowadzą mechanizmy partycypacji i sprawiedliwego podziału korzyści, mogą stać się realnym narzędziem równoważenia interesów, solidarności i troski o przyszłe pokolenia. W tym sensie Polska pokazuje wyraźnie, że sama obecność prawa nie wystarcza – kluczowe jest to, czy zostanie ono zakorzenione w etycznych ramach sprawiedliwości klimatycznej.

⁵⁰ J. Tronto, *op. cit.*, s. 101-105.

⁵¹ K. Szulecki, *Poland's 10H rule: a case study in the political economy of renewable energy regulation*, „Energy Policy” 2020, nr 144, s. 111-120.

⁵² A. Sen, *op. cit.*, s. 74-81; M. Nussbaum, *op. cit.*, s. 33-40.

⁵³ H. Jonas, *op. cit.*, s. 36-40.

⁵⁴ Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, Dz.U. z 2023 r. poz. 553.

⁵⁵ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo energetyczne oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 743 z 2024 r., Sejm X kadencji.

⁵⁶ Komunikat Kancelarii Prezydenta RP z 2024 r. w sprawie weta ustawy wiatrakowej.

⁵⁷ Forum Energii, *Energetyka wiatrowa w Polsce – potencjał i bariery rozwoju*, Warszawa 2024, s. 12-15.

4.4. Porównanie i wnioski

Porównanie trzech przypadków dowodzi, że prawo może być zarówno promotorem, jak i hamulcem sprawiedliwości klimatycznej. Hiszpania i Niemcy pokazują, że odpowiednio zaprojektowane regulacje wspierają dystrybucję korzyści, partycypację społeczną i solidarność międzypokoleniową. Polska natomiast ilustruje ryzyko nadmiernych restrykcji, które – pod pozorem troski o społeczności lokalne – blokują transformację i utrwalają zależność od wysokoemisyjnych źródeł energii.

Tabela 1. Prawo i sprawiedliwość klimatyczna w trzech przykładach

Państwo	Instrument prawny	Efekt praktyczny	Ocena etyczna
Hiszpania	implementacja RED II, wspólnoty energetyczne (2019)	włączenie obywateli w procesy energetyczne, walka z ubóstwem energetycznym	sprawiedliwość dystrybucyjna i proceduralna; etyka troski (Tronto), capabilities (Sen, Nussbaum)
Niemcy	EEG (2000) – taryfy gwarantowane	dynamiczny rozwój OZE, udział spółdzielni i obywateli, stabilne warunki inwestycyjne	sprawiedliwość międzypokoleniowa (Jonas), równość szans (Rawls), solidarność społeczna
Polska	ustawa 10H (2016), nowelizacja 2023, projekt 2024 (zawetowany)	blokada rozwoju lądowych farm wiatrowych, utrzymanie zależności od węgla	ograniczenie zdolności (Sen, Nussbaum), naruszenie odpowiedzialności międzypokoleniowej (Jonas), częściowa ochrona lokalnych interesów (Tronto)

Źródło: opracowanie własne.

5. Etyczne prawo dla przyszłości

Analiza sprawiedliwości klimatycznej w kontekście odnawialnych źródeł energii pokazuje, że prawo może być nie tylko technicznym instrumentem regulacji rynku, lecz także narzędziem etycznej transformacji⁵⁸. Przykłady Hiszpanii i Niemiec dowodzą, że odpowiednio zaprojektowane regulacje sprzyjają dystrybucji korzyści, wspierają partycypację i urzeczywistniają solidarność międzypokoleniową. Polski przypadek natomiast pokazuje, że prawo może również blokować rozwój sprawiedliwości klimatycznej, jeśli jednostronnie akcentuje partykularne interesy i nie uwzględnia szerszego kontekstu etycznego i globalnego.

Wszystkie analizowane przypadki dowodzą, że prawo w sferze klimatycznej musi być osadzone w ramach normatywnych – ochrony najsłabszych (Rawls),

⁵⁸ J. Peel, H. Osofsky, *op. cit.*, s. 21-26.

odpowiedzialności wobec przyszłych pokoleń (Jonas), troski o wspólnoty lokalne (Tronto), solidarności globalnej (Shue i Caney) oraz zapewnienia zdolności do godnego życia (Sen i Nussbaum). Bez tego fundamentu regulacje mogą być nieskuteczne lub wręcz kontrproduktywne.

Ostatecznym zadaniem ustawodawcy staje się więc nie tylko wspieranie rozwoju OZE, ale także projektowanie prawa, które zapewni równy podział kosztów i korzyści transformacji energetycznej. Jest to warunek konieczny, by transformacja była nie tylko efektywna technologicznie, lecz także sprawiedliwa społecznie i etycznie.

Analiza przeprowadzona w artykule pokazuje, że prawo klimatyczne nie może być postrzegane jedynie jako techniczny instrument regulacji rynku energii, lecz musi pełnić funkcję narzędzia sprawiedliwości. Oznacza to, że regulacje dotyczące odnawialnych źródeł energii powinny nie tylko wspierać innowację technologiczną i redukcję emisji, ale także zapewniać równy podział kosztów i korzyści transformacji. Wymaga to zarówno mechanizmów redystrybucyjnych, które umożliwiają udział społeczności lokalnych w korzyściach z inwestycji, jak i rozwiązań proceduralnych wzmacniających partycypację obywateli w procesach decyzyjnych. Konieczne jest także projektowanie prawa w perspektywie długoterminowej, opartej na zasadzie odpowiedzialności wobec przyszłych pokoleń, oraz uwzględnianie ryzyka nierówności społecznych, w tym ubóstwa energetycznego⁵⁹.

Prawo, które spełnia te warunki, staje się nośnikiem etycznej transformacji – łączy troskę o wspólnoty lokalne, solidarność międzypokoleniową i globalną, a także ochronę zdolności jednostek do prowadzenia życia w warunkach godności i bezpieczeństwa⁶⁰. Ostatecznie tylko w takim ujęciu możliwe jest budowanie „etycznego prawa dla przyszłości”, które odpowiada na wyzwania kryzysu klimatycznego w sposób sprawiedliwy i trwały.

Literatura

- Campos I., Pontes Luz G., Marín-González E., Gähns S., Hall S., Holstenkamp L., *Regulatory challenges and opportunities for collective renewable energy prosumers in the EU*, „Energy Policy” 2021, Elsevier, vol. 138(C). 2(2).
- Caney S., *Justice Beyond Borders: A Global Political Theory*, Oxford 2005.
- Gardiner S., *A Perfect Moral Storm: The Ethical Tragedy of Climate Change*, Oxford 2011.
- Gawel E., Strunz S., Lehmann P., *A public choice view on the climate and energy policy mix in the EU – how do the emissions trading scheme and support for renewable energies interact?*, „Energy Policy” 2014, nr 64.
- Gomółka K., Kasprzak P., *Poland's energy dependence at the turn of the 21st century*, „Economics and Environment” 2023, nr 86(3).
- Jacobsson S., Lauber V., *The politics and policy of energy system transformation – explaining the German diffusion of renewable energy technology*, „Energy Policy” 2006, 34(3).

⁵⁹ H. Jonas, *op. cit.*, s. 36–40.

⁶⁰ A. Sen, *op. cit.*, s. 74–81; M. Nussbaum, *op. cit.*, s. 33–40.

- Jonas H., *Das Prinzip Verantwortung*, Frankfurt a. M. 1979.
- Klein N., *This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate*, New York 2014.
- Morris C., Pehnt M., *Energy Transition: The German Energiewende*, Berlin 2014.
- Nussbaum M., *Creating Capabilities: The Human Development Approach*, Cambridge 2011.
- Ohlhorst D., *Germany's energy transition policy between national targets and decentralized responsibilities*, „Journal of Integrative Environmental Sciences” 2015, 12(4).
- Peel J., Osofsky H., *Climate Change Litigation: Regulatory Pathways to Cleaner Energy*, Cambridge 2015.
- Rawls J., *A Theory of Justice*, Cambridge 1971.
- Sen A., *Development as Freedom*, Oxford 1999.
- Shue H., *Climate Justice: Vulnerability and Protection*, Oxford 2014.
- Szulecki K., *Poland's 10H rule: a case study in the political economy of renewable energy regulation*, „Energy Policy” 2020.
- Tronto J., *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*, New York 1993.